

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר י ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושמונה

דישן (תשכ"ט)

למחציתו השנייה של פרק זה עיין גם גליון דישן תשי"ב.

א. כ"ב אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר.

1) רמב"ן ד"ה אל תשפכו דם, אמר להם: "הנה הייתי סובל לכם כאשר תשבתם להמית אותי בנכליכם כי גם אני שנאתיו, ורציתי שיופת על ידי אחרים. אבל אתם אל תחיו שופכי דם בידיכם, חלילה לכם".
והכתוב לראובן בכל זה היתה להצילן להשיבו אל אביו. והכתוב סיפר מה שאמר להם ראובן ושמעו אליו, אבל דברים אחרים אמר להם מתחילה, שלא קבלו מסנו, כמו שאמר להם (מ"ב כ"א) "הלא דברתי אליכם לאמרו: "אל תחטאו בילד הלא שמעתם". וכאשר ראה שלא שמעו לעזבו, אמר להם: אם כן אל תשפכו דם בידיכם". ולא אמר "דמו", כי הראה עצמו שלא יאמר כך לאהנתו, רק שלא יהיו שופכי דם. למד אותם שאין עונש הגורם כעונש השופך דם בידי.

(א) מה הם הקשיים בדברי ראובן שמישב הרמב"ן?

א (ב) מניין לרמב"ן שגם "דברים אחרים אמר להם מתחילה" היינו דברים שלא נכתבו כאן, ודלמא לא אמר אלא אותם דברים הכתובים כאן?

(ג) מה רוצה הרמב"ן להוכיח בחציאו את הפ' מ"ב כ"א?

2) רמב"ן ד"ה אל הבור הזה אשר במדבר.

לאמר הנה הבור הזה עמוק ולא יוכל לצאת מסנו, והוא במדבר, ואם יצקו אין מושיע לו, כי אין עובר עליו.

(א) מה הקשי שבפסוק שרצה לפרש?

(ב) במה חולך הרמב"ן בפרוש זה בעקבות פרושו הקודם (להצידו הראשון של הפסוק)?

ב. כ"ח ויעברו אנשים מדינים סוחרים וימכרו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים בסף ויביאו את יוסף מצרימה.

רש"י ד"ה ויעברו אנשים מדינים:

זו היא שירה אחרת, והודוהך הכתוב שנמכר פעמים הרבה.

ד"ה וימכרו:

בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים למצרים.

רמב"ם ד"ה ויעברו אנשים מדינים:

בתוך שהיו יושבים לאכול לחם ודחוקים היו קצת מן הבור לבלתי אכול על הדם וממתינים היו לישמעאלים שראו, וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדינים אחרים דרך שם, וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדינים לישמעאלים, ודיש לומר, שהאחים לא ידעו.

ואע"פ אשר כתב (בר' מ"ה ד') "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה" יש לומר שגרימת מעשיהם סייעה במכירתו. זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא, כי "ויעברו אנשים מדינים" משמע - על ידי מקרה. והם מכרוהו לישמעאלים.

ואף אם באת לומר "וימכרו את יוסף לישמעאלים" שאחיו מכרוהו אף כן צריך לומר, שהם צוו למדינים סוחרים למוטכו מן הבור, ואחר כך מכרוהו לישמעאלים.

רמב"ן כ"ב והנה אורחן ישמעאלים באה מן הגלעד

כאשר בשאו עיניהם וראו מרחוק אנשים באים מדרך גלעד חכרו כי אורחת ישמעאלים היא בגמלים, וידעו כי למצרים ילכו, כי מגלעד יובא הצרי והנאות ולמצרים היה דרכם להוליך אותו. ולכן אמר להם יהודה: "הנה האנשים האלה מארץ מרחק והולכים אל ארץ רחוקה: נמכרנו לחם, כי לא יודע הדבור". וכאשר קרבו להם (= אליהם), מצאו כי היו בעלי סחורה אשר לכם נכאות והצרי, אנשים מדינים סוחרים ששכרו הגמלים מהישמעאלים וימכרו את יוסף למדינים, שקבו אותו לסחור בו לסחורה, כי אורחת ישמעאלים משכירי הגמלים לא יקבו הם סחורה לעצמם, ואמר "וימכרו את יוסף לישמעאלים" כי להם מסרו אותו, שהם סולחים הסחורה לפצרים וזה טעם (ל"ט א') "מיד הישמעאלים אשר הורידוהו מטה", כי היה בידם, אבל המדינים היו בעליו והם סחורו בו, והוא שאמר (ל"ז ל"ו) "והמדינים מכרו אותו אל מצרים".

וכל מעשהו בכתוב פעם יספר אותו כמושל המצור בו רפעם כשליח שיעשהו בידו.
 כענין שנאמר (דברים י"א ז') "את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה" וכתוב אחר
 (דברים ל"ד י"ב) "ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". וכן
 אטר (מלכים א' ז') "וחשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה" - וחירם עשאה.
 כדכתיב (מלכים שם) "ויבא אל המלך שלמה ויעש את כל מלאכתו".

וביוסף עצמו נאמר (בר' ל"ט) "ואת כל אשר עושים שם הוא היה עושה" - נותן
 חסעשה למצוה ולעושה אותה.

ור' אברהם אמר כי המדינים יקראו ישמעאלים, כאשר אמר הכתוב על מלכי מדין
 (שופטים ה' כ"ד) "כי ישמעאלים הם", ואיננו כאשר חשב, כי הכתוב שאמר "כי
 נזמי זהב להם, כי ישמעאלים הם", ירמוז על בני קדם, שהמלחמה ההיא להם היתה,
 דכתיב (שופטים ו' ל"ג) "וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדו", ובני קדם
 הם ישמעאלים, כי על כל בני הפלגשים אשר לאברהם אמר (בר' כ"ה) "וישלח מעל
 יצחק בנו - קדמה אל ארץ קדם". גם יתכן שיהיו המלכים ישמעאלים והם מלכו על
 ארץ מדין כי לפה יקראו מדין על שם ישמעאל אחיהם?!

והנכון בפשט הכתוב ביוסף - מה שאמרנו בו. אבל רבותינו אמרו שנמכר פעמים
 רבות.

גו אסור ד"ה וימכרו את יוסף

המשתדל (= ש"ל ההולך בעקבות הרשב"ם) חתר להחזיק דעת האומרים, כי לא אחיו
 מכרוהו, רק המדינים - ולדעתי תנחומין של הבל הוא טנחמנו. והאמת כדעת חז"ל
 שאחיו מכרוהו. והכתוב צווח (בר' מ"ה) "אשר מכרתם אותי מצרים". ואם כפרושו
 אהם גרמתי לי שאמכר ע"י שהשלכתם אותי בבור, לא היה אומר (בר' כ') "ואתם
 חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטובה". והרי כפי פרושו (= של שד"ל ושל מי
 שהלך שד"ל בעקבותיו) מחשבת האחים לא היתה שירד למצרים, ואם כן איך מחשבת
 האחים פעין מחשבתו ית' עד שיפול ביניהם הדמיון, ואם כדבריו, שלא ידע
 יוסף כשהעלו אותו המדינים טן הבור אם אחיו מכרוהו, ועל כן ייחס להם בטעות
 את הסכירה, לא היה אומר "מכרתם אותי מצרים", כי בעיניו ראה לכל הפחות
 שהסוכרים אותו למצרים לא היו האחים, רק המדינים.

ומה שיבטל פירוש זה מעיקרו הוא מה שאמראובן (בר' מ"ב כ"ג) "הלא אמרתי
 אליכם לאסורו אל החטאו בילד" ולא שמעתם" - ומה עשו האחים נגד רצונו אם
 לא מכרוהו, עד שאומר להם "ולא שמעתם"?! ואם על ההשלכה אל הבור כוון,
 הלא הוא היה היועץ בדבר!

1. מה הם הקשיים המרובים בפרקנו שגרמו לחלוקי הדעות בין פרשנינו?
2. תרא"ם מקשה על דברי רש"י ד"ה וימכרו: קשה, מה הוכחה לפרש שמכרוהו אחיו לישמעאלים ומדינים - ולא להיפך? והלא אז יתישבו הכתובים יותר?
 חסבר (א) למה יתישבו אז הכתובים יותר?
 (ב) למה לא פרש רש"י כפי חצעת הרא"ם, אע"פ שהיו הכתובים "מתישבים יותר"?
3. מה ראה הרשב"ם להוסיף שהיו אוכלים רחוקים קצת מן הבור?
4. מהי ההוכחה הגדולה בפרקנו למה שאומר הרשב"ם "שהאחים לא ידעו"? (פרט לפסוק כ"ח עצמו).
5. האם יש להביא ראיה לתפישה הרשב"ם. ממה שאומר יוסף בפרשתנו (ס' ט"ו) "כי גנב גונבתי מארץ העברים"?
6. האם הולך הרשב"ם בשיטתו של רש"י או בשיטתו של הרשב"ם או בחר לו דרך שלישי?
7. במה מסכים הרשב"ם עם הראב"ם ובמה הוא חולק עליו?
8. הסבר את המלים המסומנות בקו בדברי הרשב"ם.
9. מה מוכיח הרשב"ם בעזרת הפסוקים מס' דברים ומספר מלכים?